

Лекція № 6.
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ЇХНЯ РОЛЬ
В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

План:

1. Регіоналізація як важливий тренд сучасного світового і європейського розвитку.
2. Підвищення ролі мегаполісів у процесах регіоналізації.
3. Регіоналізація як сучасна тенденція і нова парадигма територіального устрою держав Європи.
4. Регіоналізація і загрози сепаратизму в Європі.

Література:

1. Богатырева О. Н. Европейские модели регионализма: учебное пособие. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2018. 171 с.
2. Валиева К.А. Политическая проекция глобализации в европейском пространстве. *Век глобализации*. 2009. №1.
3. Прохоренко И.Л. Европейская интеграция и проблема сепаратизма в государствах – членах Европейского Союза. Москва: ИМЭМО РАН, 2018. 93 с.
4. Пузырев К.С. Проблемы типологизации и оценки потенциала различных типов регионального сепаратизма в странах Западной Европы. *Вестник КемГУ*. 2011. № 4(48).
5. Рудницкая А.П., Глинник Ю.А. Процессы регионализации в странах Европейского Союза: вызовы и тенденции. *PolitBook*. 2016. № 1. С. 92-107.
6. Смищенко Р.С. Регионализм и модели регионализации в сравнительной перспективе. *Известия Алтайского государственного университета*. 2011. № 4-2.
7. Туровский Р.Ф. Политическая регионалистика. Москва: Изд-во ГУ-ВШЭ, 2006.
8. Чуб А.А. Анализ опыта Евросоюза в сфере управления процессами регионализации. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*. 2009. № 4 (37). С. 9-82.
9. Основные направления развития процесса регионализации в государствах-членах Совета Европы: резолюция Конгресса местных и региональных властей Европы CPR/2015(29)2PROV. URL: <https://rm.coe.int/168071ac11>.
10. Moisis S., Jonas A. City-regions and city-regionalism. *Handbook on the geographies of regions and territories* / A. Paasi, J. Harrison, M. Jones (eds). Cheltenham: Edward Elgar, 2018. P. 285-297.
11. Regionalisation trends in European countries 2007-2015 : A study by members of the Group of Independent Experts of the European Charter of Local Self-Government / ed. F. Merloni. Strasbourg: The Congress of local and regional Authorities of the Council of Europe, 2016. 229 p. URL: http://www2.uac.pt/bibliopac/e-Books/RegionalisationCE_EN_Mar2016.pdf.

Текст лекції:

1. Регіоналізація як важливий тренд сучасного світового і європейського розвитку

З точки зору розвиненості процесів регіоналізації всі держави світу можуть бути розподілені на дві групи: регіоналізовані й нерегіоналізовані. При цьому переважна більшість сучасних держав є регіоналізованими (різною мірою), тоді як приклади нерегіоналізованих держав є поодинокими.

Так, у своєму звіті за 1999 рік «Сучасний стан та перспективи регіоналізації в Європі» Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи визначив лише 16 держав-членів, які не мали регіональних інституцій, або тому, що вони занадто малі (Андорра, Кіпр, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Князівство Монако, Сан-Марино) або через їх специфічний політичний контекст (Вірменія, Болгарія, Естонія, Ісландія, Латвія, Литва, Чорногорія, Словенія та Колишня Югославська Республіка Македонія). Ці країни були визначені як такі, що мають лише єдиний (муніципальний) рівень місцевого самоврядування. Такі вкрай дрібні держави, як Науру чи Тувалу в Океанії, населення кожного з яких становить менше 10 тис. осіб, взагалі не мають адміністративно-територіального устрою. Звісно, що й говорити про регіоналізацію в таких державах немає сенсу.

У період з 2007 по 2015 роки в процесі регіоналізації в 16 нерегіоналізованих державах – членах Ради Європи відбувся незначний прогрес. Так, у 2011 році на Мальті було створено п'ять регіональних комітетів, що мали різноманітні повноваження. У Словенії після внесення змін до статті 143 Конституції у 2006 році регіони тепер встановлюються законом. Потім у 2007 році був підготовлений пакет законів щодо створення, фінансування регіонів, повноважень та виборів. Коли ці закони були прийняті Національною Асамблеєю, відбувся консультативний референдум (у 2008 р., з явкою менше 11%). Незважаючи на позитивний результат референдуму, Національна Асамблея не просунулася у розгляді запропонованих законів, і створення регіонів залишається відкритим питанням. У Латвії зараз є п'ять регіонів планування, які мають декілька автономних компетенцій (просторове планування, планування розвитку, незалежний бюджет та власне майно, добровільна участь у проектах розвитку) та кілька делегованих повноважень (регулювання регіонального громадського транспорту, координація фондів ЄС та деінституціоналізація соціального обслуговування). Цими регіонами керують непрямо обрані ради, що складаються з міських голів.

Щодо інших нерегіоналізованих країн констатується, що їхні специфічні характеристики з точки зору розміру, історії та політичного контексту зумовлюють наявний вибір територіальної організації та роблять будь-які зміни в наступні роки досить малоімовірними.

Щоб отримати більш чітку картину сучасного стану та наявних тенденцій регіоналізації, регіоналізовані держави можуть бути розподілені на дві групи: слабо регіоналізовані та сильно регіоналізовані.

У свою чергу, наукова типологізація держав з обмеженим (слабким) рівнем регіоналізації дозволяє класифікувати їх на три категорії за підставами

(критеріями) регіоналізації: 1) регіоналізовані на територіальному рівні; 2) регіоналізовані на рівні компетенції; 3) регіоналізовані на рівні автономії.

Територіальна регіоналізація.

Обмежена *територіальна регіоналізація* характерна для країн, де тільки частина національної території організована більш ніж в два адміністративних рівні. Поза межами тієї частини державної території, де був встановлений додатковий рівень, в інших частинах країни, регіоналізація відсутня (і це, як правило, більша її частина). У підсумку створюється асиметричний територіальний устрій, коли територіальні одиниці одного рівня мають різний правовий статус.

Під категорію територіально регіоналізованих підпадають декілька держав-членів Ради, які мають регіони з особливим статусом: Азербайджан (Нахічевань), Фінляндія (Аландські острови), Грузія (Аджарія), Республіка Молдова (Гагаузія), Португалія (Азорські острови і Мадейра), Сербія (Воеводіна), а також Велика Британія (Шотландія, Уельс, Північна Ірландія та Великий Лондон). Перелічені регіони володіють більш численними і значними гарантованими нормотворчими, адміністративними та фінансовими повноваженнями. Вони були створені для задоволення особливих потреб певних територій, пов'язаних серед іншого, з їхньою історією, географічним положенням, їх культурними чи мовними особливостями, але не ставлячи під сумнів обрану форму державного устрою.

Зустрічається територіальна регіоналізація й поза межами Європи. Зазвичай така регіоналізація пов'язана з особливостями культури, історії, традицій, побуту того населення, що в них проживає. Прикладами такого роду можуть слугувати Іракський Курдистан чи округи для індіанського населення в Нікарагуа.

Як засвідчує світовий досвід, територіальна регіоналізація, як правило, супроводжується наданням відповідним регіонам політичної (як-от Автономна Республіка Нахічевань у складі Азербайджану, Гренландія у складі Данії, Аландські острови у складі Фінляндії) або адміністративної (наприклад, Тібетський та Гуансі-Чжуанський автономні райони в КНР, автономні райони індіанців у Нікарагуа, автономні округи гагаузів у Молдові) автономії.

Територіально регіоналізованою в даному контексті є й Україна, оскільки згідно зі ст. 133 Конституції України до її складу входять не тільки 24 області (перелічені поіменно), але й Автономна Республіка Крим та міста Київ і Севастополь, що мають спеціальний статус.

У даному контексті не беруться до уваги так звані «заморожені конфлікти», тобто ситуації, в яких центральний уряд не контролює частину своєї території, хоча *Конгрес регіональних і місцевих влад Ради Європи у своїй Рекомендації 346 (2013) запропонував Комітету міністрів «запросити держави-члени ширше використовувати модель особливого статусу як реалістичний варіант узгодженого рішення регіональних територіальних проблем, включаючи заморожені конфлікти»¹.*

¹ Recommendation 346 (2013) on Regions and territories with special status in Europe.

Хоча причини надання особливого статусу конкретним частинам території держави можуть відрізнятися в різних країнах, всі згодні з тим, що такий диференційований розподіл повноважень є способом вирішення певних питань і може виявитися важливим засобом управління, що ґрунтується на верховенстві права, в сучасних складних суспільствах. Щоб упоратися з цією складністю, дедалі більше повноважень розподіляються нерівномірно між різними рівнями влади. Оскільки питання регіонів з особливим статусом вже був предметом доповіді Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи в 2013 році.

Компетенційна регіоналізація.

Обмежена регіоналізація на рівні компетенції є *регіоналізацією тематичного (предметного) типу*, що стосується тільки одного чи кількох предметів відання, коли регіональні інституції не управляють – мовою Конгресу регіональних і місцевих влад Ради Європи – «значною часткою державних справ». При цьому адміністративно-територіальний поділ залишається без змін.

Цей тип регіоналізації зустрічається в Данії та Швеції. Так, у **Данії** єдиною сферою, вилученою з компетенції муніципалітетів, є управління у сфері (секторі) охорони здоров'я, що приводить до створення дуже специфічного типу регіонального рівня: односекторного регіону, компетентного тільки в цій сфері. У даний час реформа адміністративної структури Данії не стоїть на порядку денному. Ще під час передвиборної кампанії в 2011 році деякі партії, зокрема Ліберальна партія «Venstre», висловили підтримку ідеї щодо ліквідації регіонів. Їхнім основним аргументом було те, що регіони не змогли ефективно й раціонально управляти системою охорони здоров'я і не змогли досягти визначених державою цілей. Тому вони хотіли, щоб система лікарень управлялася на центральному рівні. Навпаки, соціал-демократи хотіли бачити зміцнення регіонів і розширення сфери їх компетенції. Незважаючи на ці дебати і перемогу соціал-демократів на виборах 2011 року, структура адміністративної системи не була змінена. Під час наступної виборчої кампанії, в червні 2015 року, Ліберальна партія «Venstre» знову заявила про необхідність поліпшення показників регіонів. На думку представників цієї партії, регіони мали бути оцінені через чотири роки, разом із Ліберальною партією, яка перебуває при владі.

У **Швеції** в 2009 році виникли два перші експериментальні регіони (Вестра-Йоталанд та Сконе), які повністю ствердились у 2011 році. У період з 2011 по 2014 рік за рахунок раніше існуючих повітів та повітових рад з питань співробітництва було створено вісім нових регіонів. Загалом Швеція була реорганізована у десять областей та одинадцять повітових рад. На практиці основна компетенція регіонів полягає в адмініструванні лікарень та інших закладів охорони здоров'я: витрати на ці питання становлять приблизно 85% їхнього бюджету. Їхні повноваження визначені спеціальним законодавством, таким як Закон про соціальне обслуговування 2001 року (змінений Законом про соціальну допомогу 2011 року) та Закон про охорону здоров'я та медичну допомогу 1982 року. Для забезпечення належного функціонування медичної

служби регіони мають змогу регулювати ставки податків.

Регіоналізація на рівні автономії

На відміну від територіальної регіоналізації, регіоналізація на рівні автономії передбачає надання більшої самостійності усім територіальним одиницям проміжного рівня, не порушуючи в цілому симетричного характеру територіального устрою унітарної держави. Така регіоналізація стосується країн, де держава встановлює органи, які підпорядковуються центральному уряду, або органи, які, хоча і мають певний обсяг юридичної автономії, але насправді є просто інструментами власних дій держави, знаходяться під її контролем і чий функції або хоча б окремі з них мають на меті сприяння регіональному економічному розвитку, а відтак спрямовані на мобілізацію інших місцевих органів влади та економічних організацій (бізнес-інституцій). Ці регіональні органи влади, зокрема, як їх розуміє Конгрес регіональних і місцевих влад Ради Європи, мають часткову політичну автономію, яку можна надати шляхом встановлення безпосередньо обраних депутатів представницьких органів та гарантування самостійності при вирішенні більш-менш широкого кола суспільних питань.

У низці країн з обмеженим рівнем регіоналізації, таких як Чеська Республіка та Франція, проводяться значні реформи в секторі місцевих і регіональних влад, які явно впливають (більшою чи меншою мірою) на регіональний рівень. Більшість територіальних реформ, проведених останніми роками, були зосереджені на розмірі муніципалітетів (з точки зору населення і площі). Політика злиття й укрупнення громад, що проводиться в багатьох країнах Північної Європи (останнім часом в Данії та Ірландії), сьогодні є прикладом для країн на Півдні та Сході Європи, таких як Албанія, де реформа знаходиться на стадії планування, і Греція, де процес уже завершено.

Реформа муніципалітетів мала найрізноманітніші наслідки. З одного боку, це може зробити безпосередній вплив на структуру територіального управління держави, причому значне скорочення числа муніципалітетів призведе до зникнення одного з двох надмуніципальних рівнів і збереження єдиного проміжного рівня між муніципальним рівнем і центральним урядом, як це мало місце в Греції та Ірландії.

Наприклад, **Греція** обрала тотальну регіоналізацію – але суто адміністративного типу – і тепер має сім регіонів, у першу чергу значно скоротивши кількість своїх муніципалітетів (з 1034 до 325).

Стаття 3 Закону Каллікратіса № 3852/2010 передбачає, що «регіони є самоврядними територіальними публічними юридичними особами, складовими другим рівнем місцевого самоврядування». Ці регіони були розроблені згідно з історичними особливостями, і для них не планується політична автономія або законодавчі повноваження. 13 грецьких регіонів відповідають за планування і реалізацію регіональної політики відповідно до принципів сталого розвитку та соціальної згуртованості.

Законодавчі положення також передбачають, що парламентські комітети проводять консультації щодо законів, які зачіпають регіональні повноваження, і передбачають участь представників Національної асоціації регіонів у кількох

органах і процедурах. Самі регіони поділяються на «регіональні одиниці», які в основному збігаються з межами колишніх префектур. Ці підрозділи сьогодні відіграють ключову роль у внутрішньорегіональній передачі повноважень, адже, зокрема, зберігають значну частку колишнього префектурного адміністративного апарату. Незважаючи на цю нову територіальну організацію, Греція залишається суто унітарною державою. В принципі, право встановлювати податки залишається прерогативою національного парламенту, Вулітон Еллінон (Ради греків). Проте, після змін, прийнятих у 2011 році, Конституція Греції передбачає, що органи самоврядування в майбутньому зможуть збирати «місцеві доходи».

У 2014 році **Ірландія** провела велику регіональну реорганізацію, скоротивши число місцевих органів влади зі 114 до 31 і замінивши два попередніх регіональних рівня одним рівнем, що включає три види регіональних асамблей: Південну, Східно-Мідлендську і Коннот-Ольстерську. Ці асамблеї не несуть відповідальності за безпосередню взаємодію з громадянами. Вони не обираються безпосередньо, їх очолює директор, який призначається шляхом відкритого набору персоналу, і в них дуже обмежені штати. Метою цих зібрань є координація, сприяння та підтримка стратегічного планування та сталого розвитку, тобто їхня основна роль полягає у формуванні регіональної просторової й економічної політики.

На практиці місцева влада Ірландії не має будь-яких широких повноважень. Регіональні збори мають адміністративний характер і не володіють політичною чи фінансовою автономією. Вони не мають законодавчих повноважень, і їхні повноваження, що розподіляються центральним урядом, обмежені трьома основними сферами: регіональне/просторове планування; управління та моніторинг співфінансованих витрат ЄС; нагляд і аудит місцевих органів влади. Таким чином, на практиці свобода регіонів обмежена, оскільки вони повністю залежать від центрального уряду в своїх фінансових і технічних ресурсах. Відповідно, місцеве самоврядування найчастіше розглядається як додатковий форум для національної політики, а не як справжня політична і громадянська платформа для місцевого управління. Тим не менш, деякі недавні дослідження показали зрушення в бік розширення прав і можливостей регіонів в результаті виконання ними своїх обов'язків в галузях охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, управління водними ресурсами та водопостачання, економічного розвитку, доріг і транспортної інфраструктури.

З іншого боку, збільшення чисельності муніципалітетів може в короткостроковій або довгостроковій перспективі призвести до зміцнення існуючого регіонального рівня на шкоду другого рівня місцевого самоврядування. У Франції закон, прийнятий 7 серпня 2015 року, передбачає негайну передачу всього спектру повноважень від департаментів регіонах і міжмуніципальний утворень (в першу чергу, мегаполісів), ефект яких буде поступово маргіналізуватися. Другий рівень місцевого самоврядування (департаменти) до такої міри, що вони зникають зовсім.

Регіоналізація у **Франції** довгий час була суто адміністративною, поки не

був розпочатий нинішній процес регіональної деволюції. Франція обрала регіоналізацію в 1983 році, а вже через три роки – у 1986-му прямим загальним голосуванням були обрані перші регіональні збори (ради). Раніше регіони були суто адміністративними інституціями, на чолі з регіональними префектами, призначуваними державою. У 2004 році законодавча реформа передала регіонам компетенцію щодо економічного розвитку. Зараз вони є провідними установами в цій сфері, але не володіють виключною компетенцією. У період 2004-2015 років було проведено значні законодавчі реформи. Вперше це сталося в 2011 році, коли двома законами від 27 липня було здійснено перетворення Французької Гвіани і Мартініки в «єдині громади», названі, відповідно, «територіальною громадою Гвіана» і «територіальною громадою Мартініка». Відповідно до ст. 73 Конституції Франції ці громади здійснюють повноваження як департаменту, так і регіону. У тому ж 2011 році п'ятим заморським департаментом-регіоном стала Майотта.

Крім того, в грудні 2010 року Франція прийняла закон про реформування місцевих і регіональних влад, що мало два наслідки. По-перше, було зміцнено зв'язок між департаментським і регіональним рівнями зі створенням спільного представника – територіального радника, який обирався на основі загального виборчого права. Втім інститут територіального радника себе не виправдав і в кінцевому рахунку був скасований у 2012 році. У спробі прояснити поділ повноважень між регіоном і департаментом закон також скасував пункт про спільну компетенцію, який надавав регіонам і департаментам право приймати рішення з питань, що стосуються їхніх відповідних територіальних інтересів. Проте, закон містив низку винятків і застережень, то ж був остаточно скасований ще до того, як набув чинності, і принцип «спільної компетенції» був відновлений.

У 2014 році були розпочаті нові законодавчі дебати з метою з'ясування відповідних повноважень трьох існуючих рівнів місцевих і регіональних влад. Міжмуніципальні об'єднання (асоціації) зміцнилися, але в деяких сферах зміцнилися регіони. Закон про нову територіальну організацію країни, що був прийнятий 16 липня 2014 року, дозволив регіональному керівництву приймати рішення про економічну допомогу на своїй території та надав регіонам виняткову компетенцію щодо фінансування схем прямої підтримки та дій зі збору платежів з підприємств. Цей закон визначив загальні керівні принципи економічного розвитку. Крім того, регіони разом з державою та громадськими інституціями тепер беруть участь у роботі Державної служби зайнятості. Регіони також несуть відповідальність за належне функціонування громадського транспорту (автомобільного й залізничного). Спорт, культура, туризм і громадська культура залишаються в спільній компетенції. Регіони зберігають відповідальність за професійну підготовку та освіту.

Нарешті, 16 січня 2015 року парламент Франції прийняв нову адміністративну мапу Франції, зменшивши кількість регіонів з 22 до 13.

У випадку з Францією процес регіоналізації дійсно можна охарактеризувати як суто адміністративний, оскільки французьким регіонам не були присвоєні всі характеристики, пов'язані з сильною регіоналізацією. Однак

це не означає, що регіоналізація країни занадто слабка. Фактично, регіони демонструють багато рис значної автономії, зокрема прямі вибори їхніх керівних органів, ступінь фінансової автономії і низка важливих адміністративних функцій, які можуть також зрости, якщо здійснюватиметься реформа органів місцевого самоврядування, особливо передбачуване скасування департаментів. Територія регіонів, особливо після нещодавнього скорочення їх до 13, безумовно, відповідає масштабам реального регіону. Існує справжня політична автономія (регіони можуть визначати свої власні пріоритети та основні напрямки політики, які відділені від центральних органів влади). У них також є суттєві адміністративні функції.

До **держав із сильною регіоналізацією** традиційно відносять регіоналістські та федеративні держави.

Регіоналістські держави – дуже рідкісне явище навіть у сучасному, досить строкатому з точки зору форм територіального устрою, світі. До цієї категорії беззастережно відносять хіба що Італію та Іспанію. І хоча останні події в цих державах вказують на серйозний ризик рецентралізації, процеси, що обмежують повноваження, надані регіонам, поки що є недостатніми для якихось змін в класифікації. Фактично, в обох цих країнах протягом останніх двадцяти років не було нічого, що могло б підірвати ключові риси сильного регіоналізму, починаючи від законодавчої автономії (особливо це стосується певних «асиметричних» регіонів, таких як спеціальні регіони в Італії та деякі регіони в Іспанії) та наявності дієвих механізмів діалогу з державою (в парламенті й через систему конференцій) і до конституційних гарантій повноважень регіонів.

У країнах із сильною регіоналізацією існує конституційний розподіл повноважень між центральною владою і територіальними одиницями вищого рівня. Це зближує їх з федеративними державами.

Наприклад, згідно зі ст. 117 Конституції Італійської Республіки 1947 р. в межах основних принципів. Встановлених законами держави, і за умови несуперечності національним інтересам та інтересам інших регіонів регіон може видавати власні законодавчі норми за 18 позиціями (організація відомств і адміністративних одиниць регіонального підпорядкування, межі громад, місцева поліція, містобудування, сільське і лісове господарство тощо), а також з інших питань, зазначених конституційними законами. Регіони також можуть наділятися правом видавати норми для втілення в життя загальнодержавних законів. З вищеназваних питань, крім тих, які загальнодержавними законами передаються у відання провінцій, громад чи інших місцевих одиниць, регіони можуть здійснювати адміністративні функції, причому держава може передавати регіонам і інші адміністративні функції. Регіонам гарантується фінансова автономія (ст. 119), але забороняється чинити перепони вільному пересуванню осіб і речей, професійним та іншим заняттям громадян (ст. 120).

Однак слід зазначити, що в обох випадках будь-який процес переходу від регіональної до федеральної форми державного управління зупинився. В Італії «федералізм» довгий час називався кінцевою метою процесу регіоналізації. Однак економічна і фінансова кризи, що призвели до перенесення наголосу на

централізацію з метою стримування державних витрат, схоже, суттєво змінили цю перспективу. Що стосується конституційної реформи, яка в даний час проходить процес схвалення, то, з одного боку, вона значно скорочує предмет регулювання регіонального законодавства, а з іншого боку, перетворюючи другу палату (Сенат Італії) в палату, яка є більш явно територіально представницький, в якому більшість майбутніх сенаторів будуть регіональними радниками, він не буде складатися з палати регіонів (також будуть присутні представники муніципалітетів) або федеральної палати (за зразком бундесрату).

Що стосується Іспанії, то попит на незалежність, який вперше виник у Країні Басків, а тепер більш активно виявляє себе в Каталонії, схоже, досі мав тенденцію до централізаційного відгуку з боку національного уряду, який виключає будь-яку відкритість до дискусії щодо моделей федерального типу, сумісних з подальшою диференціацією статусу різних регіонів, саме тому, що він сприймає ризики розбурхування сепаратистських настроїв.

В Іспанії закон №. 27, прийнятий в грудні 2013 року, посилив роль депутатів (провінційних рад), які, будучи місцевими утвореннями другого рівня (органи яких обираються муніципалітетами провінції), вже виконують функції, характерні для муніципалітетів, особливо дрібних. Новий закон передбачає, що муніципалітети з населенням менше 20 тис. осіб повинні виконувати свої більш важливі функції за допомогою депутатів. Реальна політика злиттів навряд чи тут можлива, якщо тільки *Comunidades autónomas* (автономні співтовариства), які мають цю компетенцію в межах своєї компетенції, прямо не передбачать таку політику.

В Італії, хоча карта муніципалітетів залишилася незмінною, політика територіальних реформ в основному торкнулася провінційного рівня. Перш за все, Закон № 56/2014 привів до далекосяжних перетворень провінцій з метою їх викорінення відповідно до конституційного закону. По-друге, це привело до створення столичних (метрополітанських) міст у 10 мегаполісах. Як у «нових, перехідних» провінціях, так і в метрополітанських містах більше немає прямих виборних органів, оскільки їхні члени обираються муніципальними радниками на відповідній території. В цьому відношенні вони зараз дуже схожі на депутатів в Іспанії, які також обираються в непрямий спосіб. Багато функцій провінцій були передані регіонам і, меншою мірою, муніципалітетам. Крім того, мета Закону № 56 полягала в тому, щоб зміцнити асоціації за допомогою покладення на більш дрібні муніципалітети зобов'язання виконувати низку функцій через такі асоціації. В даний час здійснюється конституційна реформа, яка виключить посилення на провінції з тексту Основного закону, але збереже за центральним урядом законодавчу компетенцію щодо «регулювання діяльності територіальних органів». Таким чином, територіальна реформа справила тільки опосередкований вплив на регіоналізацію, оскільки її можна розглядати як таку, що привела до (незначного) розширення повноважень існуючих регіонів (статус яких, як правило, не переглядається). Це означає, що регіони набувають певні повноваження за рахунок провінцій, але водночас втрачають компетенцію на користь держави в результаті нинішньої конституційної реформи.

Найбільш регіоналізованими вважаються **федеративні держави**. У теперішній час у світі налічується понад два десятки федеративних держав. Серед держав-членів Ради Європи 6 – федеративні, а саме: Австрія, Німеччина, Швейцарія, Бельгія, Боснія і Герцеговина та Російська Федерація. Троє з них – Австрія, Німеччина і Бельгія – є державами-членами Європейського Союзу.

Федерації, як і унітарні держави, можуть бути симетричними або асиметричними, однак у будь-якому разі суб'єкти федерації як державні утворення мають значно більший обсяг повноважень навіть порівняно з політичними автономіями чи регіонами регіоналістських держав. Чимало федеральних конституцій надають право суб'єктам федерації навіть брати участь у міжнародних відносинах, але тільки з соціально-економічних та культурних питань.

2. Підвищення ролі мегаполісів у процесах регіоналізації

Вперше в історії більшість людей тепер живуть у міських районах. Частка міського населення в світі швидко зросла, і тепер в містах проживає більша частина населення, ніж в будь-який попередній період в історії (Організація Об'єднаних Націй, 2007 рік, Принципи та рекомендації з проведення перепису населення та житлового фонду). За останні два-три десятиліття ця тенденція урбанізації була найбільш швидкою в країнах, що розвиваються, і, в більш широкому сенсі, чим швидшими були темпи економічного зростання, тим швидшою була тенденція до урбанізації населення. Названі процеси яскраво ілюструє густина населення в межах Європи (Рис. 1).

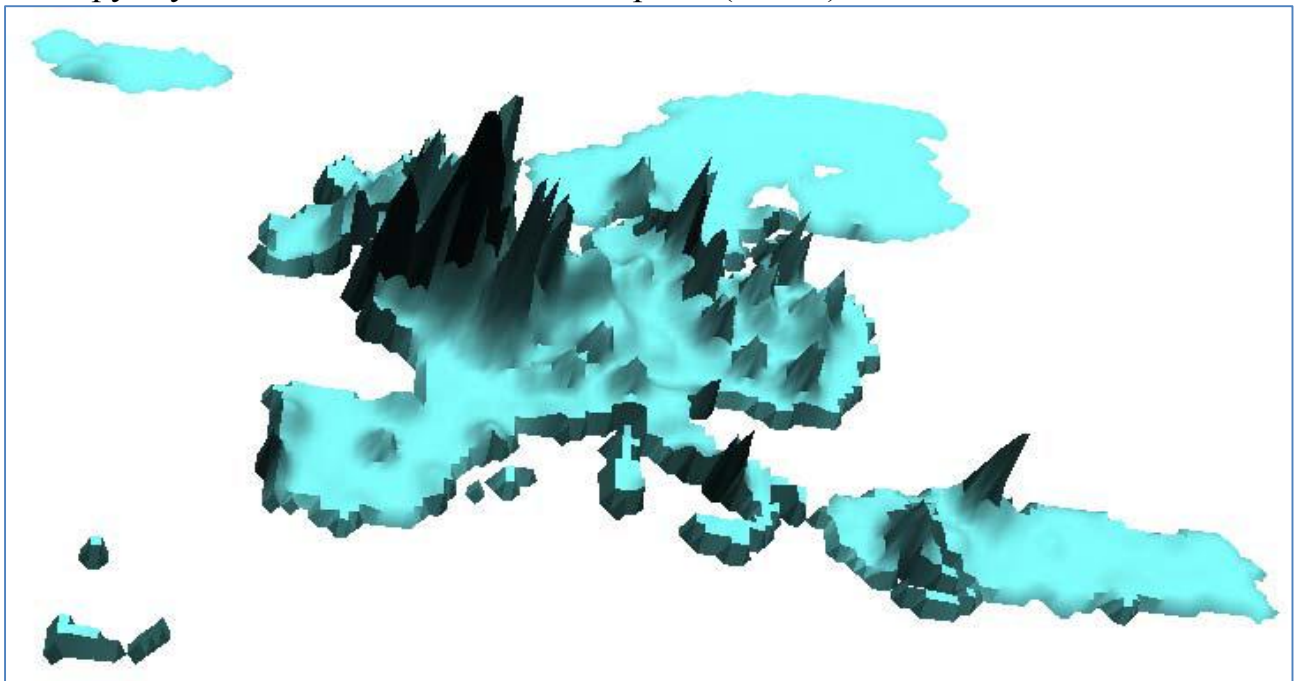

Рис. 1. Густина населення на рівні TL3 (жителів на км²) в європейських країнах у 2020 році

Водночас, в сучасну епоху, епоху так званого політичного постмодерну, відбувається зростання соціально-політичної ролі локальних суб'єктів, становлення субдержавних центрів, зокрема, мегаполісів як певної

альтернативи державним і наддержавним інституціям. Вивчення соціально-політичної ролі міст як всередині національної (внутрішньодержавної) політичної системи, так і в світовій політиці в теперішній час можна розглядати як новий, ще остаточно не сформований напрям політико-правового розвитку. При цьому залучення нових суб'єктів до національної та міжнародної систем, міжнародна взаємодія регіонів держав, тобто субдержавних утворень, – це факти не тільки примітні з точки зору розвитку сучасних держав, але й актуальні в плані еволюції сучасного світового порядку. Сучасне суспільство піддається структурній перебудові, тому можна зробити висновок, що в даний історичний період з'являються нові просторові форми і процеси, які створюються тенденціями розвитку сучасної соціально-політичної структури. Окрім цього суспільно-політичні процеси впливають на простір, чинять вплив на наявне інституційне середовище, котре залишилося від попередніх соціально-політичних просторових структур.

За сучасних умов ефективність владного володарювання пов'язана з критеріями обсягу соціальної бази підтримки, масштабами політичної активності та участі громадян, рівнем політичної конфліктності та напругою в суспільстві, ступенем згуртованості еліт. Усе це повною мірою стосується й сучасних мегаполісів, котрі є досить складними соціально-політичними просторами.

Сучасні мегаполіси – це один із важливих етапів як просторового, так і функціонального розвитку урбанізації. У теперішній час процеси урбанізації, котрі спричинили серйозне підвищення ролі крупних міст, збільшення їх чисельності та обсягу функцій на державному й міжнародному рівні, тісно пов'язані з трансформаціями усєї системи соціально-економічних відносин. Крупні міста-мегаполіси виступають у даному випадку не просто територіально-географічною конкретизацією нових соціально-економічних форм, але, більше того, – стратегічним плацдармом для розгортання широкого спектру сучасних видів діяльності: громадсько-політичної, управлінської, економічної тощо. У даному зв'язку зосередження ключових суспільних і менеджерських функцій у крупних містах вимагає комплексного розгляду їх в якості об'єктів і суб'єктів сучасного політичного процесу як на національному, так і на глобальному рівнях.

Політика й економіка найтіснішим чином взаємозалежні, і зв'язки ці є багатоманітними. Зрозуміло, що політична система суспільства не може нормально функціонувати, не маючи відповідного економічного забезпечення всіх політичних процесів. Усе вищесказане стосується й сучасних мегаполісів, котрі є, по суті, як регіонами, так і своєрідними соціально-політичними системами. Регіон (існуючий у формі мегаполісу) являє собою одиницю самоорганізації та комплекс процесів розвитку і процесів відтворення, втілених у замкнених стабільних структурах. Така система є самодостатньою й самоцінною, вона не потребує зовнішнього стимулювання чи обмеження і співвідноситься з подібними їй системами поза політико-правовим механізмом, спираючись на механізми природного соціокультурного регулювання.

Невпинне зростання ролі й значення мегаполісу як об'єкта і суб'єкта

процесу регіоналізації зумовлене такими факторами:

- постійне зростання обсягів економіки мегаполісів і її внутрішнє розгалуження збільшують їхній вплив у рамках регіону, держави, а іноді й у глобальному масштабі;

- мегаполіси займають вкрай важливі ієрархічні командні позиції в системі просторової організації населення; вони також відіграють важливу організаційну роль, яка здійснюється через сконцентровані в них адміністративні та виробничі структури;

- відіграючи роль центрів просторової організації та маючи вигідне стратегічне положення, мегаполіси істотно впливають на існування і розвиток багатьох соціально-політичних процесів як у місці свого безпосереднього знаходження, так і за його межами.

На думку деяких дослідників, сучасні мегаполіси є наочним втіленням «єдності протилежностей»: об'єднуючи важливих політичних і економічних суб'єктів суспільних мереж, найбільші міста світу стають кристалізуючим елементом глобалізації, такими собі «воротами в глобальний світ».

Якщо розглянути процес збільшення впливу мегаполісів на сучасному, постіндустріальному, етапі розвитку в динаміці, то можна виділити певні періоди. Так, період до кінця 1960-х рр. характеризувався збільшенням передусім економічної могутності мегаполісів. Акумуляція адміністративно-політичних, економічних, інформаційно-комунікаційних, соціально-культурних функцій і концентрація потоків капіталу, інформації, послуг забезпечили деяким містам можливість швидкого територіального зростання і посилення значення в національній та світовій економічній та політичній системах.

У 1970-1980-х роках відбулося зростання транснаціональної значущості функцій, що здійснювалися мегаполісами. У даний період розвиток мегаполісів визначався такими тенденціями, як зміцнення наднаціональних політичних і економічних інституцій, ослаблення суверенітету і розмивання меж національних держав. На цьому етапі відбувається подальше зміцнення ролі мегаполісів як центрів економічної й політичної активності, що концентрують адміністративно-політичну владу національного і міжнародного рівнів, акумулюють інформаційні потоки і комунікації.

Починаючи з 1990-х років і по теперішній час відбувається подальша диференціація та формування мереж високоспеціалізованих функцій, які об'єднують мегаполіси в складну глобальну систему, що проходить через кордони національних економічних і політичних систем. На даному етапі в світі відбувається дедалі більш глибока економічна і політична інтеграція, внаслідок чого держави все активніше починають втрачати частину свого суверенітету, спостерігається «розмивання» існуючих кордонів між державами. При цьому в умовах трансформації світового геополітичного простору мегаполіси, як і раніше акумулюючи адміністративно-політичні функції, виступають в якості самостійних транснаціональних політичних суб'єктів. Деякі експерти навіть вважають, що в умовах посилення наддержавних регулятивних механізмів і реалізації на практиці інструментів прямого глобального врядування, з одного боку, та розвитку місцевих громад і спільнот,

з іншого, які ведуть до ерозії класичної суверенної держави, найбільші міста світу в перспективі могли б стати самостійними суб'єктами на внутрішній і світовій арені та діяти незалежно від держав.

Сьогодні вже не викликає сумніву той факт, що майбутнє регіонів і навіть цілих країн і частин світу значною мірою формується й розвивається у великих містах-мегаполісах. Вони вбачаються своєрідними «лабораторіями майбутнього» і факторами прогресу.

Мегаполіси, отримуючи все більш значну автономність у вирішенні соціально-політичних і економічних проблем, будують систему взаємозв'язків з іншими мегаполісами, окремими регіонами і макрорегіонами, що створює матеріальні й організаційно-інституційні механізми протікання національних і світових процесів. Найбільші міста надають політичним, економічним і соціальним агентам різних ієрархічних ступенів локальний територіальний простір, що характеризується високим рівнем інтеграції до системи транснаціональних відносин, де вкрай багаторівневий і різноманітний процес глобалізації здійснюється в конкретних видах і формах.

Результати низки зарубіжних і вітчизняних теоретичних досліджень дозволяють досить упевнено говорити про те, що чимало вчених схильні розглядати становлення субдержавних світових центрів як певну альтернативу державам і наддержавним утворенням, і саме з ними пов'язують перспективи формування нової національної та міжнародної систем. При цьому при вивченні мегаполісів в якості нових центрів соціально-політичної активності потрібно приділяти особливу увагу їх долученості до різнобічних процесів трансформації. На думку вчених, на сучасному етапі в національних і світових процесах спостерігається зростання соціально-політичної ролі локальних суб'єктів, а також посилення їх позицій по відношенню до глобальних суб'єктів.

Так, зокрема, в процесі наукового осмислення процесів глобалізації та регіоналізації позначився підхід, який, з одного боку, відзначає вплив глобальних процесів на розвиток адміністративно-територіальних одиниць, а з іншого – акцентує увагу на ролі локальних процесів взагалі й великих мегаполісів зокрема на хід світового розвитку. Глобалізація, котра веде до підвищення ролі місцевого, субнаціонального рівня і відображає прагнення локальних територіальних спільнот до виходу на міжнародну арену, отримала назву *глокалізації*. Водночас йдеться про надання значних політичних повноважень організованим у просторі соціальним спільнотам з метою уникнення відділення й автономізації тих міст, які вже виграють від участі в світовій економіці й політиці або ж, навпаки, відчують виключеними з цих процесів.

Досліджуючи мегаполіси крізь призму даного підходу, науковці дедалі частіше доходять висновку, що як раз в мегаполісі є всі явища і тренди глобальної та локальної політики, отже, в рамках існуючого періоду розвитку мегаполіс стає «одиницею» національної та світової політики в тому значенні, в якому держава була в період апогею Вестфальської системи. На їхню думку, в даний час через зосередження великого обсягу різноманітних ресурсів на

досить обмеженій території багато мегаполісів на нашій планеті стають якимись «міжмережевими вузлами», які виступають певними брамами в глобальний світ «пост-Вестфальської» ери.

Як відомо, в основу державоцентристської «Вестфальської» моделі світового політичного устрою були покладені державні (національні) інтереси, які, взаємодіючи, так чи інакше могли дійти певного компромісу. В основі ж сучасного суспільства знаходиться не ціннісний, а процедурний консенсус. У цій ситуації політична роль мегаполісу є величезною: за його допомогою створюється подібний консенсус, адже на відносно невеликій території великого міста відбувається політична взаємодія величезної кількості груп із різними інтересами.

Мегаполіси забезпечують найбільш комфортні умови для мережевого врядування. Успіх такого врядування багато в чому визначається характером інституційних структур, що існують в мегаполісі, і саме цей зв'язок між соціальними мережами та інституційними структурами перетворює мегаполіс на внутрішньо-і зовнішньополітичну проблему. Потребуючи внутрішньої (міської) політики, яка за своїм предметом, цілями і способами здійснення суттєво відрізняється від державної політики, мегаполіс у сучасних умовах стає, в тому числі, й важливим учасником світового політичного процесу.

Розміщення на території мегаполісів штаб-квартир ТНК і міжнародних економічних організацій дозволило їм сконцентрувати функції управління транснаціональними потоками товарів, капіталу, інформації. Концентрація на території великих міст урядових установ, штаб-квартир ключових міжнародних економічних і політичних організацій забезпечила їм позиції адміністративно-політичних центрів як національного, так і наднаціонального значення, в яких найбільш яскраво проявляються ключові тенденції національної та світової політики, формуються умови для просторового та інституційного забезпечення політичної взаємодії.

Низка актуальних аспектів функціонування мегаполісу можуть бути інтерпретовані з позиції реалізації як зовнішньополітичних, так і внутрішньополітичних пріоритетів, у тому числі зовнішньої (міжнародної) та внутрішньої (внутрішньодержавної) регіоналізації. Розглядаючи мегаполіс із позиції внутрішньополітичних процесів та його місця і ролі в локальній та національній політиці, необхідно відзначити, що мегаполіс у даному випадку не просто являє собою зосередження високих і найвищих командних ступенів і адміністративно-управлінських структур, а й у своїй цілісності є «вузловим пунктом» великих господарських і соціальних взаємовідносин, що пов'язано з концентрацією в ньому основних суб'єктів та інституцій прийняття політичних і економічних рішень.

У даному контексті доречно співвіднести сучасні великі міста з концептом «центральне місце», розробленим у географічній і соціальній науках. Теорія «центрального місця» була спочатку запропонована німецькими вченими В. Крісталлером і А. Лешом і вперше озвучена в роботі 1933 г. «Центральні місця в Південній Німеччині». Під центральним місцем розуміється велике місто, центр для всіх інших населених пунктів певного

району (регіону), що забезпечує їх головними товарами і послугами. У широкому сенсі концепт центрального місця по відношенню до великих міст може використовуватися для визначення ролі мегаполісів у процесі функціонування територіальної організації суспільства й адміністративно-управлінської системи.

Мегаполіс як внутрішньополітичний «центр» виконує низку важливих функцій. Серед них: 1) територіальна інтеграція (зокрема, у випадку з адміністративним центром або столицею); 2) концентрація шляхів сполучення та інформаційних каналів.

Розвиток міст як центральних місць відбувався в різних історико-географічних формах. В останніх реалізовувалася ще одна ключова функція мегаполісів – політико-адміністративне управління.

У даний час можна з упевненістю стверджувати, що формування мегаполісів як основних економічних, виробничих і фінансових центрів сучасності також сприяє підвищенню рівня політичного впливу великих міст. Будучи «локальними оптимумами» інноваційного розвитку, мегаполіси набувають значення центрів у контексті трансформацій просторово-територіальних інтерпретацій політичної влади. Сучасні мегаполіси є не тільки осередком населення країни, а й центрами її політичного, економічного, громадського життя. Вони виступають центрами соціально-економічного розвитку не тільки свого регіону, а й навколишніх регіонів.

Чим більше функцій реалізує мегаполіс і чим більшу кількість потоків ресурсів і капіталу акумулює, тим більше глобального значення він набуває. Головною характеристикою мегаполісу, котра багато в чому визначає його сутність, є не тільки його велика площа і кількість населення, яке в ньому проживає, але і його роль специфічного центру світової й національної економіки та політики, «полюсу тяжіння» і «мотора» всього регіону, зосередження в його руках адміністративних, політичних, соціальних, фінансових, технологічних, культурно-просвітницьких, інноваційних функцій. Таким чином, мегаполіс багато в чому проявляє себе автономним суб'єктом національного і глобального політичного процесу, що формує власну своєрідну владну структуру, зокрема, через здійснення впливу на інформаційне середовище та залучення найбільш передових і активних груп населення.

Багато дослідників сходяться на думці, що з часом мегаполіси будуть тільки збільшуватися, а їхнє економічне, соціальне, політичне значення, а отже, і вплив – тільки зростатиме. Це відбуватиметься тому, що владні, фінансові та людські потоки завдяки силі доцентрового руху, як і раніше, прагнутимуть із периферії в центр, а саме до великих міст і мегаполісів, які, в свою чергу, є центрами і вузлами як національної, так і глобальної економічної та соціально-політичної мережі.

Незважаючи на те, що існує точка зору, що внутрішнє і зовнішнє значення мегаполісів надалі будуть визначатися в першу чергу іміджевими і соціальними умовами переважна більшість авторів схиляються до того, що головними стануть чинники соціально-політичного характеру (політичний статус, обсяг зосереджених владних повноважень, інтенсивність протікання на

його території політичних процесів, особливості взаємодії з іншими соціальними і політичними акторами і т.д.), що визначають мегаполіс в якості самостійного політичного актора як всередині країни, так і на міжнародній арені, в тому числі в процесах регіоналізації.

Вже сьогодні терміни «місто-регіон» і «міський регіоналізм» широко використовуються містобудівниками, планувальниками, представниками бізнес-асоціацій та міжнародних організацій, девелоперами з нерухомості та власності, а також державними чиновниками і політиками. Ці терміни є не тільки ключовими словами в практиці міської політики, а й розкривають складне переплетіння сучасної урбанізації, світової економіки та світової політики. Як такі, вони багато розкривають про різноманітні способи просторової реконфігурації держави та економіки, а також про створення нових державних територіальних утворень на зразок міста-регіону. Серед вчених, а також державних політиків, консультантів і фахівців з планування спостерігається значний «ажіотаж і апетит» в зв'язку із зростанням міських районів і, зокрема, мегарегіонів (великих агломерацій, що складаються з кількох мегаполісів) в якості основних місць економічного зростання, планування й управління в сучасній глобальній економіці. Ця нова уявна просторова політика проявляється, наприклад, в новітніх наукових публікаціях, які передбачають, що світ «коннектографії» – світ столичних (метрополітанських) і регіональних утворень – замінив собою світ територій національних держав. Це новий світ, в якому міста і їхні мери мають бути краще підготовлені для вирішення «глобальних проблем», ніж у випадку з урядами держав чи суб'єктів федерації.

Концепція міста-регіону вперше з'явилася в регіональному плануванні на початку ХХ ст., коли швидке зростання міських центрів в столичному масштабі поставило ряд нових соціальних проблем, пов'язаних з житлом, соціальним забезпеченням і збалансованим економічним зростанням на національному рівні. Вона часто пов'язується з працями впливових регіональних планувальників і міських реформаторів, таких як Патрік Геддес у Великій Британії та Льюїс Мемфорд у США, для яких ідеї «регіон-місто» або «регіональне місто» надали корисні засоби для дослідження та обговорення зростаючих соціальних проблем промислового міста. Згодом, у ХХ ст., коли міста поширилися далі та об'єдналися з передмістями, селами та сільськими громадами, «місто-регіон» слугувало елементом планування і статистичною одиницею для вимірювання та обговорення тенденцій урбанізації в різних національних умовах.

Тим часом, статистичні визначення міста-регіону розвивалися разом із розмірами та населенням цих передбачуваних міських і регіональних агломерацій. Сьогодні тенденції урбанізації часто вимірюються в глобальному масштабі й характеризуються вибуховим зростанням міст-регіонів всіх розмірів. За оцінками ООН, у всьому світі в 2014 році налічувалося 28 міст-регіонів з населенням більше 10 мільйонів, 43 – з населенням від п'яти до десяти мільйонів, 417 – від одного до п'яти мільйонів жителів і понад 500 міст-регіонів, які потрапляють до категорії від 500 000 до 1 мільйона жителів. Проте

більше половини міського населення світу проживає приблизно у 2000 містах-регіонах з населенням менше 500 000 жителів².

Протягом останніх двох десятиліть урбанізація поширилася далеко за межі політичних кордонів столичних міст і їхніх передмість, а також меж адміністративних одиниць субдержавного значення та державних кордонів. Що стосується останнього випадку, вчені визначили «мегарегіон» або «регіон мегаполісу» як функціональні економічні суб'єкти, які можуть оскаржувати саму собою зрозумілу владу й авторитет національної держави. Ці мегаполісні регіони проявляються у вигляді серії міст, які функціонально об'єднані в мережу і згруповані навколо одного або декількох великих міст. У результаті «розтяжка» урбанізації поставила під сумнів усталене уявлення про «місто», що розуміється у вузькому сенсі як найбільш підходяща просторова одиниця для розуміння соціальної організації та стабільності спільноти в сучасну епоху.

Звичайно, сам термін «міський» є предметом постійних теоретичних дебатів у науковій літературі. Тому, можливо, було б нерозумно пропонувати загальне і універсальне визначення концепції міста-регіону. Дійсно, значення і використання концепції змінювалися протягом усього ХХ століття. У 1950-х і 1960-х роках концепція міста-регіону часто використовувалася в плануванні й науці регіоналістики для позначення взаємодії та розподілу праці між містами та оточуючими їх сільськими районами. Втім одна позиція звертає на себе особливу увагу. Спираючись на своє раннє розуміння важливості «вулиці» для економічного зростання міст, Джейн Джейкобс згодом розширила свій критичний погляд на більш широке поняття «місто-регіон». У роботі «Міста і багатство народів» (1984 р.) вона стверджувала, що економічний успіх міст залежить від їхньої здатності заміщати імпорт з-за меж міського регіону товарами місцевого виробництва; це та позиція, яка з того часу стала орієнтиром для відродження концепції міста-регіону в 1990-х і 2000-х роках.

На сьогодні концепція міста-регіону залишається корисною для опису і виміру різних форм районування навколо центральних міст. Це включало, серед іншого, вимір просторового виміру функціональних взаємодій між містом і регіоном (наприклад, ринки праці, комунікаційні мережі тощо), оцінку економічних вигод від просторової агломерації або фіксації нових структур регіонального співробітництва.

З точки зору проблем регіоналізації, корисність концепції міста-регіону також впливає з його здатності розкрити стійку взаємозалежність між зовнішніми і внутрішніми процесами територій в межах національної держави. Наприклад, ця концепція виявилася однією з ключових для характеристики заміни фордистської і кейнсіанських національних економічних і політичних інститутів на ймовірно нові реляційні і транснаціоналізовані просторові уявні і реальні структури. Ці нові місто-регіональні територіальні структури, в свою чергу, потенційно кидають виклик системам демократії, суспільного відтворення й управління, що ґрунтуються на ідеалах ХХ століття щодо територіально інтегрованої національної держави, що діє в рамках

² World Urbanization Prospects: The 2014 Revision – Highlights. New York: United Nations, 2014.

міждержавної системи. В ході цього процесу концепція міста-регіону була перетворена з категорії планування на потужну теоретичну конструкцію, яка була перероблена для кращої відповідності динамічних процесів і моделей міського розвитку та просторової організації, пов'язаних із глобалізацією.

Британський дослідник Е. Скотт висловив зв'язок між глобалізацією, містами-регіонами і новим світовим порядком наступним чином: «Справді, в міру розвитку глобалізації, очевидно, виникає протяжний архіпелаг або мозаїка великих міст-регіонів, і ці своєрідні агломерації в даний час дедалі більше функціонують в якості просторових основ нової світової системи, яка формувалася з кінця 1970-х років... Ці міста-регіони утворюють глобальну мозаїку, яка в даний час, мабуть, значною мірою перекриває просторову структуру відносин ядро-периферія, котра дотепер характеризувала більшу частину макроекономіки капіталістичного розвитку»³.

Цей процес – нещодавно названий «регіональною урбанізацією» – сигналізує про те, як накопичення капіталу в епоху глобалізації відбувається навколо великих міських агломерацій, а не національних держав, що мають фіксовані внутрішні й зовнішні кордони. Тут мається на увазі, що капіталістична глобалізація значною мірою опосередкована міжнародним архіпелагом міст-регіонів, а не системою суверенних територіальних держав.

Також стало майже аксіоматичним стверджувати, що підвищення політико-економічного значення міст-регіонів розкриває ключовий момент у територіальній організації та масштабуванні конкурентної держави і підкріплює неоліберальний просторовий устрій глобалізації в цілому. Однак критика цієї теоретико-державної інтерпретації підйому міст-регіонів передбачає, що в цій концепції немає нічого неминуче «неоліберального» і що аналіз процесів міського регіоналізму може краще допомогти в розкритті прогресивної політики, ніж будь-яким чином представляти неоліберальний сюжет. У зв'язку з цим в літературі про масштабування держави часто не розкривається характер політичних інтересів, які формують розвиток міст і колективне споживання навколо міст-регіонів. Оскільки частини столичного міста мають різні вплив на те, як розвиваються міста-регіони, а також на простір всередині і між ними, вивчення таких відмінностей може мати вирішальне значення для пояснення потенційного конфлікту і опору новим територіальним структурам держави.

Вчені сьогодні констатують зростання міст-регіонів у глобальному контексті. Концепція глобального міста-регіону – сам по собі цікавий просторовий маркер – не тягне за собою занепаду територіальної держави, а швидше прагне позначити якісне зрушення в бік інтенсивних міжміських взаємодій, співпраці та суперництва. Література про глобальні міста-регіони, як правило, присвячена крупним міським агломераціям – місцям, де переважає певна комбінація фінансових послуг і послуг виробників, високотехнологічних галузей і креативної економіки – як ключовим простором накопичення

³ Scott A. J. Globalisation and the rise of city-regions. *European Planning Studies*. 2001. Vol. 9 (7). P. 813, 817.

капіталу, де все більше концентруються людський капітал і продуктивність. Спираючись на більш ранню роботу «світових міст» і «глобальних міст», Е. Скотт та інші автори стверджують, що «глобальні міста-регіони з'явилися в останні роки як новий і критично важливий вид географічного та інституційного феномена на світовій арені. Такі заяви, можливо, викликали кілька тавтологічних тверджень про те, що глобальні міста-регіони є «глобальними» саме тому, що вони представляють високопродуктивні регіони, які зосереджені в «глобальних містах» і містять в собі транснаціональні корпорації та інші «командні пункти» світової системи. Більше того, часто стверджується, що глобальні міста-регіони – це не лише центри зростання, накопичення та інновацій, а й «життєздатні» простори, де створюються освічені «глобальні» суб'єкти та громадяни. Незважаючи на відродження націоналізму в більшій частині світу, здається, що глобальні міста-регіони слід розглядати як маяки інновацій та прогресивної політики, які якимось чином існують в різкому контрасті з допотопними або «територіальними» процесами, які, мабуть, діють в інших місцях, особливо на так званій «периферії».

Дійсно, зростаюча самостійність політичних дій є однією з визначальних рис таких глобальних міст-регіонів. Як такі, вони часто розглядаються в літературі як просторові винятки всередині національної структури держави і, як такі, виступають в якості (транс)національних поборників економічного зростання, які вимагають особливого підходу щодо державних витрат на дослідження і розробки, інфраструктуру й колективне соціальне забезпечення. Як результат дотеперішніх великих мегаполісів, які могли б отримати непропорційно велику вигоду від більш ранніх етапів державних витрат і попередніх етапів національного економічного планування, зростання глобальних міст-регіонів – це не просто кількісна зміна рівнів урбанізації; замість цього міста-регіони потрібно якісно розуміти як реляційні та політичні конструкції, які можна ідентифікувати і розмежовувати не тільки за чисельністю населення або географічними розмірами як такими, скільки за незворотними територіальними процесами.

Міський регіоналізм – це, по суті, соціально опосередкований процес створення, підтримки і перетворення простору. Як сукупність процесів, міський регіон може бути зрозумілий як просторове утворення, що формується як результат накопичення капіталу (економічне підґрунтя міст-регіонів), та як особлива суспільно-політична відповідь тим викликам, з якими політичні спільноти найчастіше стикаються (політико-адміністративне підґрунтя).

Органи місцевого самоврядування та управління можуть збігатися з кордонами міст-регіонів, але часто на практиці ця територіальна відповідність між державою та інституціоналізацією навколо «функціональних регіонів» не простежується. У деяких національних контекстах, наприклад у Фінляндії, місто-регіоналізм перетворився на стратегію просторової політики, спрямованої на «розмиття» розмежувальної лінії між містами й оточуючими їх «сільськими» регіонами. Основна ідея полягала в тому, щоб розпізнати і нанести на карту «функціональні регіони» (такі як зони ринку праці) й поступово розвивати політичне управління, яке б відповідало кордонам цих

передбачуваних міст-регіонів. Найчастіше ці нові механізми управління містом і регіоном покликані бути «гнучкими» і чітко визнавати важливість «міжвузлових» або «м'яких» просторів, що існують між формальними і функціональними адміністративними регіонами.

Дуже складно сказати, якою мірою просторові наслідки матеріального зростання міст-регіонів були пов'язані або порушені процесами управління містами-регіонами. Однак можна сказати, що об'єднання систем управління і міст-регіонів часто характеризується політичною боротьбою і жорстокими суперечками. Те ж саме стосується й адаптації місто-регіональних систем просторового планування, які будуть займатися такими питаннями, як землекористування, транспорт, житло або економічний розвиток. Іншими словами, «функціональні» міста-регіони, мабуть, суттєво порушують існуючий стан політичного управління та регулювання, який часто корениться в історично витлумачених межах і матеріальних інтересах (наприклад, в землі, власності або ринках), які можуть довго існувати, підтримуючи постійний контроль над місцевими політичними інституціями і процесами.

Досить поширеною є думка, що сучасне політичне вираження міського регіоналізму розкриває способи територіальної перебудови капіталізму: зростаюче значення міст-регіонів як економічних територій і поява столичних міст-регіонів як місць проведення політичних експериментів були тісно пов'язаними між собою процесами. Проте, навіть побіжний аналіз літератури про міста-регіони показує, що питання державної територіальності й територіальної політики в цілому були набагато нижче в порядку денному досліджень, ніж питання економічного зростання та конкурентоспроможності. Якщо економісти-географи й економісти міст глибоко вивчили основні економічні процеси й особливості міст-регіонів, міські політичні географи все частіше намагалися простежити політичну динаміку і регулюючі структури та інститути міст-регіонів. Згідно з такими політико-географічними інтерпретаціями, міста-регіони є як підсумками, так і медіаторами політики. На даний час увага звертається на політичну побудову міст-регіонів і способи, якими різні місто-регіональні утворення вбачалися як державою, так і регіональними й локальними суб'єктами. В основі цієї теми лежить організація та управління містами-регіонами як «територіалізованими», так і «детериторіалізованими» просторовими одиницями.

Дослідження політичного устрою міських районів неминуче розкриває оспорювані й часто суперечливі геополітичні інтереси та стратегії національної держави. Міський регіоналізм, отже, може бути далі визначений як геополітичний процес, який об'єднує державу, міста-регіони і світову політику. Геополітична інтерпретація міського регіоналізму акцентує увагу на взаємодії між державою і містом-регіоном та описує міський регіоналізм як територіалізуючу і детериторіалізуючу просторову стратегію. Її акцент більшою мірою робиться на тому, як міста-регіони дозволяють державі здійснювати свої проекти на міжнародній арені, ніж на те, як міста-регіони, особливо глобальні міста-регіони, якимось чином втілюють або ініціюють процеси економічної глобалізації. У такій перспективі міський регіоналізм

пов'язаний з низкою політико-економічних цілей, геополітичних суб'єктів і політичних міркувань, які дуже люблять посилатися на академічні конструкції.

Як зазначалося раніше, міський регіоналізм часто пояснюється в економічній географії і пов'язаних сферах як такий, що виростає з економічних процесів, котрі лежать в основі сучасної капіталістичної глобалізації. Але теорії, породжені такими академічними підходами, можуть також розумітися як форми конститутивних знань, які впливають на методи політики, за допомогою яких створюється місто-регіоналізм. Тому наукові теорії в галузі економічної географії є не тільки пояснювальними, але і директивними, і ці теорії втілюють істотну політичну актуальність. Як ми спостерігаємо з 1990-х років, наукові теорії про просторову організацію «нovoї економіки» (яким є світ) також часто приймають нормативну форму (щодо того, яким повинен бути світ).

Проте, розгляд геополітики міського регіоналізму на більш загальному рівні зачіпає проблему інтернаціоналізації держави. Геополітичні процеси міського регіоналізму об'єднують учасників, яких часто важко визначити на основі звичайного двополярного критерію. У цьому контексті місто-регіоналізм можна розуміти як реалізацію державної влади – розподілену владу, яка створюється і підтримується приватними суб'єктами, офіційними публічними установами, міжнародними організаціями, консультантами з управління, забудовниками, лобістськими організаціями і навіть наднаціональними політичними інституціями. Відповідно, місто-регіоналізм виявляє себе як «спільне породження приватної та публічної влади» і цілком може розкрити дію «транснаціональних державних апаратів» як концентрацію відносини політичних сил, котрі діють на основі певних інтернаціоналізованих, транснаціональних пріоритетів в контексті держави, міст і, що особливо важливо, столиці.

Нарешті, геополітичні процеси міського регіоналізму діють і в наднаціональному контексті. Щоб проілюструвати цю тезу, варто згадати систему просторового планування Європейського Союзу (ЄС), що робить акцент на потребах ринку, основах економічного зростання та ідеї підвищення міжнародної конкурентоспроможності та привабливості ЄС як інвестиційного ландшафту, та так звані «зони глобальної економічної інтеграції» як простір вільної транскордонної конкуренції. Вони демонструють, так само, як і окремі національні держави, що ЄС також прагне «меганационалізувати» себе через набір транскордонних регіонів, які в кінцевому рахунку є сукупністю міст-регіонів. Європейське просторове планування, принаймні неявно, ґрунтується на ідеї, яка має особливу підтримку в США, що мегарегіони є найбільш глобально ефективною конкурентоспроможною міською формою.

То ж формування концепції «місто-регіон» чітко відображає деякі суттєві зміни в просторовому моделюванні урбанізації в глобальному масштабі і являє собою останній етап в більш довгостроковій тенденції розвитку міст разом з їхніми околицями в напрямку регіоналізації та отримання політичних повноважень. Ця тенденція, з одного боку, створює проблеми для сучасного регіонального планування, міської політики та сталого розвитку міст, а з іншого

– загрожує підірвати звичну політичну владу національної держави.

Міський регіоналізм дедалі більшою мірою політично раціоналізується за рахунок усіляких проблем, ризиків і можливостей, які зачіпають як безпеку конкретної держави, так і його населення. Дійсно, незалежно від того, сформульовані вони як політико-просторова стратегія або як технологія управління в цих умовах, дослідники припускають, що протягом двох або більше десятиліть міський регіоналізм стане одним із ключових геополітичних процесів, через що матиме місце інтернаціоналізація і пов'язана з нею перебудова держави.

3. Регіоналізація як сучасна тенденція і нова парадигма територіального устрою держав Європи

На тлі євроінтеграції, що розглядається як трансформаційний процес національних практик взаємодії інститутів, що веде до формування специфічної складно структурованої системи управління з безліччю центрів прийняття рішень, з кінця XX століття активно і досить успішно протікає розвиток європейського регіоналізму. Цей процес заснований на теорії субсидіарності, ідея якої полягає в тому, що положення інтересів і прав особистості знаходиться в більшому пріоритеті перед інтересами і правами будь-якої спільноти, а також на принципі «атлантичного» федералізму, сутність якого полягає в об'єднанні громадянського суспільства, а не національних держав, його звільнення від держави-покровителя.

Сутність європейського регіоналізму – поступовий перехід від наднаціонального об'єднання до Європи регіонів, тобто інтеграція за формулою «Європи регіонів», метою якої є об'єднання партнерів із різними інтересами та можливостями. У зв'язку з цим можна стверджувати, що ключовий елемент процесу європейського регіоналізму полягає в євроінтеграції, в підтримці з боку загальноєвропейського рядвання регіональної політики в державах-членах Євросоюзу.

Важливим є і зворотний вплив регіонів на процес євроінтеграції: роль регіональних еліт у розвитку регіональної політики і самих регіонів набирає дедалі більшої ваги. На регіональне врядування впливають правила і норми формальних та неформальних політичних організацій, їх відносини з громадянським суспільством, взаємодія з іншими організаціями та акторами, які перебувають всередині або за межами регіону.

Європейська «модель» регіоналізації розвивається у двох пересічних площинах одночасно – розмивання державного суверенітету відбувається «зверху», що породжує той самий процес, але за напрямом «знизу» – від субнаціональних акторів. Знову процеси регіоналізації та інтеграції знаходяться в тісному взаємозв'язку: внаслідок сукупної дії відцентрових і доцентрових сил у розвитку європейського об'єднання можна спостерігати паралельні процеси федералізації на наднаціональному рівні і регіоналізації всередині національних держав, що являє собою феномен, характерний виключно для країн Західної Європи, який існує лише в умовах сильних внутрішніх

інтеграційних зв'язків. Якщо розглядати взаємозалежність цих процесів із точки зору причинно-наслідкових зв'язків, то європейська регіоналізація є результатом наддержавної федералізації (основний процес по відношенню до регіоналізації), політики, що спонукає територіальні утворення країн-учасниць Європейського Союзу до дій регіоналізаційного характеру.

У зв'язку з цим цікавою стає позиція провідних країн Європейського Союзу – Франції та Німеччини. Заохочуючи процеси регіоналізації на території своїх «конкурентів», вони не допускають їхній розвиток на своїй території. Загальноєвропейському центру не вигідна, наприклад, сильна Іспанія, тому в дію введений принцип «розділяй і володарюй» – країну послаблюють шляхом поділу зсередини, адже окремі її автономні співтовариства не матимуть ніякої політичної ваги в Європі, а значить – загроза ліквідована. Така розстановка сил в Європейському Союзі може відвести розвиток наднаціонального утворення до періоду феодальної роздробленості, тільки процес буде зворотним – національні держави будуть дробитися по всій території Західної Європи, при цьому її лідери, зберігши свою територіальну цілісність, знайдуть контроль над слабкими новоутвореними країнами.

Чим зумовлені процеси європейської регіоналізації? По-перше, державна влада спробувала надати регіонам можливості для маневрів і самостійного розвитку, а також розширити компетенції у сфері зовнішньої співпраці та залучення ресурсів у відповідь на виклики глобалізації. По-друге, з кожним роком кількість звернень регіональних влад про надання більшого обсягу політичних прав і свобод для своїх територіальних автономій лише зростає. По-третє, посилився вплив процесів євроінтеграції не тільки на сферу державного управління, а й на регіональні повноваження.

Основні вимоги, які висувають адміністративно-територіальні одиниці державної влади в західноєвропейських державах, схожі за своєю суттю з причинами європейської регіоналізації – надання периферії більшого обсягу прав і повноважень (як правило, у сфері бюджетної, фінансової, фіскальної політики) і посилення ролі регіонів у різних сферах міжнародної діяльності. Багато регіонів добиваються не тільки практичної реалізації, а й юридичного закріплення в нормативно-правових документах своїх вимог. Однак вихід регіону на міжнародну арену, надання йому самостійності в рамках європейської політики, розвиває також і автономістські устремління й тенденції до федералізації в рамках унітарних держав.

Держави Європейського Союзу з точки зору їх орієнтації і схильності до внутрішнього відокремлення та утворення автономій на регіональному рівні можна умовно розділити на три групи: 1) федерації (Австрія, Бельгія, Німеччина); 2) держави, що федералізуються (Іспанія, Італія), або «регіональні держави» – у цих країнах великий обсяг законодавчої влади переданий на регіональний рівень; 3) унітарні держави (Великобританія, Португалія, Франція), які знаходяться на стадії проведення політики децентралізації.

Найбільш серйозною проблемою, яка, зокрема, виступає в якості стимулу і каталізатора регіоналізаційних процесів, є явище європейської ідентичності. Сутність проблеми полягає в тому, що, по-перше, це явище чітко не

сформульовано й не визначено. По-друге, з поняттям «європеєць» себе асоціюють не тільки жителі Європейського Союзу, але і все населення Європи як частини континенту Євразії, хоча з початку XXI століття Європа і Євросоюз сприймаються як синоніми. Разом з тим, жителі Європейського Союзу співвідносять себе з європейською культурою, політикою, правовими нормами, психологією та іншими аспектами життя. По-третє, національне, а в деяких випадках - регіональне самосвідомість жителів держав-членів ЄС, як і раніше переважає над свідомістю наднаціональним - така ситуація спостерігається і в провідних країнах Європи (Франції і Німеччини), і в економічно відсталих країнах PIGS (Португалія, Ісландія, Греція та Іспанія).

4. Регіоналізація і загрози сепаратизму в Європі.

Найбільш радикальним варіантом регіоналізації в Європі є сепаратизм.

Французький дослідник П. Ланглуа визначав сепаратизм як політичний рух, який націлений на звільнення в тій чи іншій мірі від держави, в межі якої вкладена національна чи регіональна спільнота, котра прагне до створення власної незалежної держави, і який живиться прагненнями регіонів до «безболісного» утворення нових держав через неповагу з боку центру до регіональних націй та усвідомлення себе «фінансовим донором» для інших регіонів та державної влади.

На початку XXI століття з проблемами сепаратизму тією чи іншою стикнулася більшість держав-членів ЄС. У цей період отримали розвиток прагнення до самовизначення таких регіонів, як Шотландія (46% за відокремлення від Великої Британії), Каталонія (90,09 % за відокремлення від Іспанії), Венето (89% за відокремлення від Італії) та інші, що стало підґрунтям для обговорення перспектив утворення нових держав на теренах Європи (див. Рис. 2). На сьогодні відцентрові тенденції в Європі є не тільки загрозою територіальній цілісності національних держав, але й суттєвою загрозою згуртованості самого Євросоюзу.

На сьогодні в Західній та Південній Європі налічується близько десяти вогнищ сепаратизму. Що стосується Східної Європи, то там розпад багатонаціональних держав відбувся на початку 1990-х років. І якщо Чехословаччина розпалася на дві держави в цілком мирний спосіб, внаслідок так званого «оксамитового розлучення» («velvet divorce»), то розпад Югославії був прикладом радикального, неконтрольованого й кривавого конфлікту: первинний конфлікт між Сербією, з одного боку, та Словенією й Хорватією – з іншого, знайшов вираження у війні в Хорватії (1991 р.), потім у Боснії та Герцеговині (1992 р.), військових діях у Косово (1988 р.), бомбардуваннях Сербії, а потім поширенні збройного конфлікту на Македонію.

Усі ці події закономірно підвищили науковий інтерес до проблематики сепаратизму. При цьому досі спостерігається надзвичайно широке тлумачення даного феномену – як відособлення та /або відокремлення когось або чогось (від лат. *separare* – розділяти, відокремлювати).

Історично «сепаратистами» називали в XVI-XVII століттях пуритан, англійських протестантів – нонконформістів і дисидентів, послідовників ідей

кальвінізму, котрі протиставили себе офіційній церкві. Пуританізм став ідеологією Англійської революції 1640-1649 років. До речі, наприкінці XVI століття від «сепаратистів»-пуритан відокремились, у свою чергу, «індепенденти» (від лат. *independent* – незалежний) – прибічники нової течії в англійському протестантизмі. Індепенденти виступали за конгрегаціоналістську модель організації управління християнською церквою на противагу єпископальній і синодальній, в основу якої був покладений принцип незалежності помісної громади віруючих (конгрегації) від світських та /або церковних властей і їхня повна самостійність.

Рис. 2. Потенційно незалежні держави в Європі⁴

Ідеї англійських пуритан та індепендентів, чимало з яких були піддані переслідуванням за часів правління короля Якова I і Карла I та в період Реставрації та перебралися за океан у Новий Світ, відіграли особливу роль у колонізації Північної Америки та становленні Сполучених Штатів Америки – держави, яка виникла в результаті війни за незалежність північноамериканських колоній від британської корони (1775-1783 рр.).

Достатньо згадати у зв'язку із цим так званих батьків-пілігримів – перших поселенців заснованої в 1620 р. другою, після Віргінської, крупної англійської колонії з постійним населенням у Північній Америці в нинішньому Плімуті, штат массачусетс. Саме там, пуританами зі Старої Англії, котрі залишили матір-вітчизну, був закладений і почав будуватися «Град на пагорбі» біля моря, почало формуватися громадівське життя Нової Англії.

XX століття, драматичні події якого (кровопролитні війни та революції)

⁴ Кузинкова А. Сепаратизм в Європе: причини, очаги. URL: <https://fb.ru/article/352766/separatizm-v-evrope-prichinyi-ochagi>.

призвели до справжнього вибуху дезінтеграційних процесів та значного збільшення кількості незалежних держав на політичній карті світу, внесло кардинальні зміни в наукове розуміння сепаратизму. У політичному лексиконі сепаратизм остаточно позбавляється свого суто релігійного змісту і в найбільш загальному сенсі розуміється як ідеологія і практика, спрямовані на відособлення території всередині держави аж до створення нової суверенної держави або об'єднання (возз'єднання) з іншою державою. В останньому випадку різновидом сепаратизму за своїм цільовим спрямуванням у його крайньому вираженні виступає іредентизм.

Існує серйозна небезпека того, що регіональні рухи зажадають перекроювання державних кордонів або, як мінімум, більшої федералізації з фактичною незалежністю від центру. Так, під загрозою може опинитися територіальна цілісність багатьох країн Західної Європи. Крім іспанських провінцій, це Північна Ірландія, Шотландія, Бретань, Паданія, Канарські та Азорські острови, Сардинія і Корсика. Їх «відцентровість» не настільки сильна, щоб вилитися в справжню національно-визвольну боротьбу, але досить живуча, щоб підживлювати сепаратистів-терористів.

Американський дослідник Дональд Горовіц, який зробив значний внесок у дослідження етнічної конфліктності в розділених суспільствах, визначає сепаратизм як відособлення групи населення, головним чином на етнічній чи релігійній основі, вихід цієї групи та її території з-під юрисдикції більш крупної держави, частиною якої вона є, з наступним утворенням нової держави». При цьому Горовіц наводить відмінність між сепаратизмом та іредентизмом, прагненням до приєднання етнічно, релігійно в так далі родственного населення та населеної ним території.

Слід зазначити, що регіональна політика ЄС не провокує, а навпаки, значною мірою створює економічні та політичні передумови для врегулювання існуючих етнотериторіальних конфліктів. Саме Європа з безліччю її «проблемних» регіонів виробляє зараз якийсь алгоритм цивілізованого вирішення проблеми сепаратизму. І є певні результати, наприклад нещодавно Ірландська республіканська армія склала зброю. Це не означає, що сепаратисти відмовляються від боротьби за відділення Північної Ірландії від Великобританії, але ІРА офіційно оголосила про перехід до суто політичних методів діяльності. До такого ж рішення, як видно, схиляється й ЕТА – терористична організація, яка бореться за незалежність Країни Басків від Іспанії. Принаймні, вона оголосила перемир'я і з деяких питань навіть вступила в контакт з урядом Іспанії.

На думку авторитетного російського етнологів В.О. Ташкова, «політичний сепаратизм, як правило, являє собою найбільш радикальну форму етнонаціоналізму, або ґрунтується на колективному міфі досягнення «національного самовизначення» для етнічно відмінної спільноти. Сепаратизм – це вимога суверенітету й незалежності для етнічно позначеної території, і ця вимога спрямована проти державної влади країни проживання. Сучасний сепаратизм як політична програма та як насильницькі дії ґрунтується на принципі самовизначення, що тлумачиться хибно: кожна етнічна спільнота

повинна мати власну державно оформлену територію. Насправді такого сенсу немає ні в правовій теорії, ні в національному законодавстві, ні в міжнародно-правових документах. Останні тлумачать право народів на самовизначення, маючи на увазі визнання існуючої системи держав і право територіальних спільнот (а не етнічних груп) визначати систему врядування згідно з демократично вираженою волею і не на шкоду решті населення. Самовизначення, особливо для етнічних груп, – це, передусім, право на участь в більш широкому суспільно-політичному процесі. Навпаки, сепаратизм у його етнічному варіанті – це вихід з існуючої системи чи її руйнування з метою оформлення державності для окремої етнокультурної спільноти. Для сепаратистів самовизначення – це завжди відторгнення від спільної держави, політичне й культурне розділення.

У політичній науці, однак, присутнє й розширювальне тлумачення сепаратизму в рамках вивчення проблем розвитку, демократії, політичного врядування, політичної культури тощо. Таке розуміння сепаратизму знайшло своє відображення у мові та масовій свідомості у різних суспільствах, передусім – західноєвропейських.

Так, Іспанська королівська академія в своєму Словнику сучасної іспанської мови наступним чином визначає сепаратизм як «Політичну тенденцію, що спрямована на відокремлення території від держави, до складу якої вона входить, з метою здобуття незалежності чи входження до складу іншої держави», а сецесіонізм – як тенденцію чи громадську думку, що схвалює відокремлення частини території та народу від нації (мається на увазі, ймовірно, політична нація).

Декілька слів про іредентизм (від італ. *iredento* – незвільнений, неспокутуваний). Іредентизмом (іредентою) спочатку називали в Італії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. громадсько-політичний рух за приєднання прикордонних земель Австро-Угорської імперії, населених переважно етнічними італійцями, – Трієсту, Трентіно та інших, під лозунгом остаточного завершення об'єднання (возз'єднання) італійських земель.

У подальшому іредентизмом почали позначати не тільки конкретний випадок сецесіонізму, а націоналістичну за своєю риторикою політику того чи іншого громадсько-політичного руху, політичної партії, держави, спрямовану на об'єднання розосереджених по різні боки державних кордонів народів та етнічних груп.

Іредентизм можна розглядати як своєрідну форму етнічного сепаратизму. Іредента має місце тоді, коли частина етнічного співтовариства об'єднана в межах окремої держави, а інша знаходиться поза межами цього державного утворення. Іредентизм є рухом за об'єднання етнічного родинного населення, в результаті якого прикордонні території прагнуть возз'єднатися із сусідньою державою. Прикладом іредентизму може слугувати діяльність ірландських радикалів у Північній Ірландії, котрі вимагають приєднання провінції до Ірландської Республіки.

З урахуванням означених проблем і перспектив розвитку процесів регіоналізації в межах Європейського Союзу найбільш виразним, актуальним

та цікавим для вивчення є досвід Королівства Іспанії через ті події, що відбуваються в цій країні та історичної ретроспективи в ракурсі регіоналізації.

В Іспанії тенденції регіоналізації є сильними вже через те, що держава є унітарною – регіоналізм у таких державах є характерним аспектом розвитку країни. При цьому, в історичних джерелах зазначено, що Іспанія ніколи не була централізованою державою (періодично централізація то зміцнювала, то послаблювала позиції), а навпаки, відрізнялася плюралізмом у різних сферах життєдіяльності.

В Іспанії є можливість спостерігати процеси стабілізації та утримання нестійкого балансу між державною, регіональною і наднаціональною публічною владою та її трансформації в цілому, що стало наслідком реформування політико-територіального устрою країни. Заслужує на увагу і той факт, що іспанські автономні співтовариства при обсязі їхніх повноважень і тому впливові, який вони чинять на регулювання конституційних основ державного устрою в питанні зміни їх компетенції (проте правова основа для подібних змін не закріплена в Конституції Королівства) фактично перетворюють унітарну державу з елементами федералізму на федерацію.

З іншого боку, в Іспанії існує дієва модель багаторівневого управління: субнаціональні рівні зміцнюють свої позиції в якості ключових акторів в управлінні політичними процесами та прийнятті політичних рішень.

Протягом останніх 15-20 років автономні співтовариства роблять спроби збільшити коло своїх повноважень не тільки через реформи своїх статутів, але також шляхом внесення поправок до Конституції Іспанії. Така тенденція показує, що регіони отримали можливість розширювати коло своїх компетенцій самостійно.

Ще один «типовий» напрям, в якому діють регіональні політичні сили, – прагнення до прямої взаємодії між регіонами і наднаціональними управлінськими структурами без посередника, в ролі якого виступає держава. В результаті «посередник» поступово втрачає свою значимість і вплив, під загрозою також знаходиться і суверенітет.